הרב יהודה זולדן, "אלו ראשי גלויות שבבבל... אלו בני בניו של הלל",
באר יהודה, סנהדרין פרקים א-ב, עמ' 74-88

מנהיגים מבית דוד שאינם מלכים

(הוריות יא ע"ב)

א. הסמכות של ראש הגלות ושל הנשיא
1. רש"י: "שרודים את העם – שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס"
2. רמב"ם: "ראשי גלויות שבבבל במקום מלך הם עומדים"
ב. ר"ת: ראש גולה מזכרים שביהודה ונשיא שבארץ ישראל מנקבות
ג. זכרים ונקבות – שעיר זכר תמים או שעירה נקבה תמימה
סיכום

א. הסמכות של ראש הגלות ושל הנשיא

1. רש"י: "שרודים את העם – שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס"

בגמ' (סנהדרין ה ע"א) נאמר:

> ואם היה מומחה לרבים – דן אפילו יחידי. אמר רב נחמן: כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי. וכן אמר רבי חייא: כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי.
>
> איבעיא להו: כגון אנא – דגמירנא וסבירנא, ונקיטנא רשותא. אבל לא נקיט רשותא דיניה לא דינא, או דילמא אף על גב דלא נקיט רשותא דיניה דינא?
>
> תא שמע: דמר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה, אתא לקמיה דרב יוסף, אמר לו: אם קיבלוך עלייהו – לא תשלם, ואי לא – זיל שלים. שמע מינה: כי לא נקיט רשותא דיניה דינא, שמע מינה.

ממי יש לקבל רשות לדון? רש"י (ד"ה ונקיטנא רשותא) כתב: "מריש גלותא, דיננא דיני ממונות ביחידי". רש"י הקדים בכך את הדברים שנאמרו בגמרא בהמשך הסוגיה:

> אמר רב: האי מאן דבעי למידן דינא, ואי טעה מיבעי למיפטרא, לישקול רשותא מבי ריש גלותא.
>
> וכן אמר שמואל: לשקול רשותא מבי ריש גלותא.

לפי רב ולפי שמואל אם דיין קיבל רשות מראש הגלות לדון, הוא לא משלם אם הוא טעה בדין. על רב נחמן מסופר שהוא היה ממונה מאת ראש הגלות.[1] על רבי חייא נאמר בהמשך סוגייתנו שהוא קיבל רשות לדון מרבי (ה ע"א). הגמרא דנה מי עוד מוסמך להעניק רשות לדון, ומהו מרחב תחום סמכותו:

> פשיטא, מהכא להכא ומהתם להתם – מהני, ומהכא להתם – נמי מהני.

דיין בבבל שקיבל רשות מראש הגלות לדון את בני בבל, וכן דיין בארץ ישראל שקיבל רשות מהנשיא שבארץ ישראל לדון את בני ארץ ישראל, וכן דיין שבארץ ישראל שקיבל רשות מראש הגלות לדון את בני ארץ ישראל, בכל אלו הרשות מועילה. בכל המצבים הללו, יחיד מומחה יכול לדון, ואם טעה פטור.

---

[1] רש"י (גיטין יט ע"ב ד"ה רב נחמן) כתב על רב נחמן: "דיין היה, ממונה מפי ריש גלותא, וחתנא דבי נשיאה". רב נחמן היה נשוי לילתא, בתו של רבה בר אבהו שהיה ראש הגולה (יבמות פ ע"ב; ביצה כה ע"ב ותוד"ה שאני ילתא). רב הונא ביטל דברי עצמו מפני רב נחמן בנימוק (בבא בתרא סה ע"א): "הלכתא כוותייכו, דמקרביתו לבבא דריש גלותא דשכיחי דייני". רב נחמן אמר על עצמו (בבא מציעא סו ע"א): "דכולי עלמא לגבי דידי בדינא– דרדקי נינהו". רב שרירא גאון (איגרת, כתיבת התלמוד אות סז) כתב: "ורבה בר אבוה זקננו, ומבית נשיא היה, שאנו יש לנו [מסורת] בקבלה שמבית הנשיא אנו, ומזרעו של רבה בר אבוה".

הגמרא ביארה מדוע רשותו של ראש הגלות מועילה גם לדיין שבארץ ישראל. הביאור מבוסס על דרשת הפסוק מדברי יעקב אבינו ליהודה: "לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו" (בראשית מט, י):

דהכא "שבט" והתם "מחוקק". כדתניא:

"לא יסור שבט מיהודה" – אלו ראשי גלויות שבבבל, שרודין את ישראל בשבט.

"ומחוקק מבין רגליו" – אלו בני בניו של הלל, שמלמדין תורה ברבים.

בגמ' (הוריות יא ע"ב) מופיעה הדרשה באופן הבא:

ותניא: "לא יסור שבט מיהודה" – זה ראש גולה שבבבל, שרודה את ישראל במקל.

"ומחוקק מבין רגליו" – אלו בני בניו של הלל, שמלמדים תורה לישראל ברבים.[2]

שררת ראשי הגלות שבבבל היא שלטונית. "שבט", "מקל" אלו הם ביטויים לשררה. כך הסביר רש"י: "שבט – לשון שררה, ויש להן רשות להפקיר, דהפקר בית דין הפקר דכתיב (עזרא י, ח): 'וכל אשר לא יבא [לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה']', ביבמות בהאשה רבה (פט, ב)". רש"י (ד"ה שרודים) הוסיף וביאר מניין ינקו ראשי הגלות את סמכותם השלטונית: "שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס".[3] השלטון הלא יהודי אִפשר והעניק להם כוח וסמכות להנהיג ולנהל את מערכת המשפט היהודית.[4]

הנשיאים שבארץ ישראל הם "מחוקק", תלמידי החכמים יודעי התורה. אמנם כדי שיהיה תוקף לפסיקותיהם ויוכלו לאכוף אותן צריך שתהיה להם שררה, וכפי שפירש רש"י "מחוקק – שררה מועטת". רש"י כתב ששררתם מועטת, אך לא פירט מה היקפה של אותה שררה מועטת.[5]

לאחר בירור ההבדל בין הסמכות של ראש הגלות לבין הסמכות של הנשיא שבארץ ישראל, שאלה הגמרא: "מהתם להכא מאי?". האם קבלת רשות מהנשיא שבארץ ישראל לדון את בני בבל מועילה ואם יטעה יהיה פטור, או לא. לאחר שהגמרא דנה בדבר, המסקנה היא: "שמע מינה: מהתם להכא – לא מהני, שמע מינה".

2. רמב"ם: "ראשי גלויות שבבבל במקום מלך הם עומדים"

בפירוש המשנה כתב הרמב"ם (בכורות ד, ד) על סמכויות ראש הגלות:

ראש הגלות, הממונה בבבל ואין צריך להיות חכם, וראש ישיבה ממונה בארץ ישראל. ואם נקט רשות מראש הגולה, הרי הוא המועיל בכל מקום, בארץ ישראל ובחו"ל, לפי שדינו של ראש

---

[2] בגמרא (חולין צב ע"א) נאמר על הפסוק "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים" (בראשית לב, כט): "אמר רבה: רמז רמז לו שעתידים שני שרים לצאת ממנו – ראש גולה שבבבל, ונשיא שבארץ ישראל".

[3] בגמרא (זבחים יט ע"א) מסופר על הונא בר נתן שהיה ראש הגולה ובביקורו אצל איזגדר\אזגור המלך – מלך פרסי, חגורתו לא הייתה מסודרת היטב והמלך סידר לו את החגורה, ואמר לו "ממלכת כהנים וגוי קדוש" כתוב עליכם. רש"י (ד"ה ממלכת) הסביר את דברי המלך: "וצריכין אתם לנהוג עצמכם בתפארת של כהנים דכתיב בהו 'לא יחגרו ביזע' (יחזקאל מד, יח)". על הונא בר נתן נאמר "תורה וגדולה במקום אחד" (סנהדרין לו ע"א; גיטין מט ע"א). מהרש"א (חידושי אגדות גיטין שם) פירש שגדולה נאמרה על נשיא, או מלך או כהן גדול. דוגמה זו מלמדת על הערכה שבין ראש הגלות לבין מלך פרס, וזו אולי הסיבה שמלכי פרס האצילו סמכות לראש הגלות. אמנם לא נאמר על הונא בר נתן שהיה מבית דוד. בגמרא (בבא קמא נח ע"ב) נאמר גם שראש הגלות היה דן לפי דיני הפרסים.

[4] הרב יונתן אייבשיץ (תומים, סי' ג, ס"ק ו) הקשה: אם מדובר על תקופת שלטונו של רבי, הרי אז רומי היא זו ששלטה בכיפה ולא מלכי פרס? הרב שלמה פישר (בית ישי, סי' קד) הסביר שמלכי פרס הם הראשונים שייסדו את המבנה הזה של ראש הגלות בימי נחמיה, ורש"י ציין את המקור ההתחלתי שממנו ינקו ראשי הגלויות את כוחם. ע"ע גם בתומים סי' ז, ס"ק א. הגר"א (דברי הימים א ג, כב) כתב שראש הגלות הראשון היה אליועיני הנזכר בפס' שם. מדברי המדרש (ויקרא רבה י, ה) ניתן ללמוד שראש הגלות הראשון היה שאלתיאל בנו של יכניה מלך יהודה, "שאלתיאל שממנו הושתלה מלכות בית דוד".

[5] על הנהגתם התורנית של נשיאי שבט יהודה, על בסיס פסוק זה, ראה בדברי הנצי"ב, שאילתות דרב אחאי, קדמת העמק, אותיות ד, י. ראה גם: הרב יצחק זאב סולובייצ'יק, חידושי הגרי"ז על התורה, סי' פא.

> הגלות על כל ישראל כדינה של מלכות שאונסת ומכרחת. הרי קראו רחמנא "שבט", ואמרו ז"ל "לא יסור שבט מיהודה" אלו ראשי גלויות שבבבל, שרודין את ישראל בשבט, ר"ל אונס ותגבורת. הלא תראה שאין אנו חוששים לחכמתו אלא לייחוסו, וממנים אותו בהסכמת אנשי מקומו בלבד.

הרמב"ם לא סבר כרש"י שכוחם של ראשי הגלות בא מכוח השלטון הזר כמו מלכי פרס, שכן כתב שסמכותם היא כשל מלכות שאונסת ומכרחת, וכוונתו שיש להם יכולת לאכוף את סמכותם השלטונית. עוד כתב הרמב"ם שראשי הגלות לא צריכים להיות תלמידי חכמים, ומעמדם בא מכוח ייחוסם. הרמב"ם לא פירט איזה ייחוס צריכים ראשי הגלות.

הרמב"ם (הל' סנהדרין ד, יג-יד) פסק להלכה בנוגע למעמד ולסמכות של הנשיא ושל ראש הגלות כאמור בסוגייתנו:

> ראשי גלויות שבבבל במקום מלך הם עומדים. ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום ולדון עליהם, בין רצו בין לא רצו, שנאמר: "לא יסור שבט מיהודה", אלו ראשי גלויות בבבל.
>
> כל דיין הראוי לדון, שנתן לו ראש גלות רשות לדון, יש לו רשות לדון בכל העולם, אף על פי שלא רצו בעלי הדינים לדון, בין בארץ בין בחו"ל.
>
> וכל דיין שנתנו לו בית דין שבארץ ישראל רשות לדון, יש לו רשות לדון בכל ארץ ישראל ובעיירות העומדים על הגבולים אף על פי שלא רצו בעלי הדינים, אבל בחוץ לארץ אין רשותן מועלת לו לכוף את בעלי הדינים.

היקף הרשות לדון שמעניק ראש הגלות גדול יותר ממה שמסוגל להעניק נשיא שבארץ ישראל. ראש הגלות יכול להעניק רשות לדון בכל העולם כולל ארץ ישראל, ואילו הרשות שמעניק בית דין שבארץ ישראל מוגבלת לארץ ישראל בלבד. הרדב"ז (שם) נימק כך את דברי הרמב"ם:

> וטעמא משום דאיקרי שבט דכתיב "לא יסור שבט מיהודה" אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ויש להם רשות להפקיר ממונם דקי"ל הפקר בית דין הפקר, ואמרינן בירושלמי טעמא משום דראש גולה בא מן הזכרים ונשיא שבא"י בא מן הנקבות. ואמרינן פשיטא מהכא להכא כלומר מבבל לבבל ומהכא להתם מבבל לא"י ומהתם להתם פשיטא דמהני רשות דהכא שבט והתם מחוקק...

כוונת הרדב"ז לירושלמי (כלאים ט, ג; כתובות יב, ג) שם אמר רבי בנוגע לראש הגלות: "דהוא מן יהודה ואנא מבנימין, דהוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא". ע"פ הירושלמי שציין הרדב"ז, מובן מהו הייחוס של ראשי הגלות שהזכיר הרמב"ם בפירוש המשנה (בכורות ד, ד). אך יש להעיר שבהלכות סנהדרין הרמב"ם לא הזכיר כלל את הייחוס של זכרים ונקבות משבט יהודה.[6] הרמב"ם אף לא כתב שאת הרשות לדון בארץ ישראל מעניק דווקא הנשיא, אלא כתב שהרשות ניתנת על ידי בית דין שבארץ ישראל.

הרמב"ם כתב על מעמדם של ראשי הגלות "שבמקום מלך הם עומדים". לאיזה מלך הכוונה? כאמור, רש"י (סנהדרין ה ע"א) כתב שלראשי הגלות "יש להם כח ורשות מאת מלכי פרס".[7] אך נראה

---

[6] הרמב"ם (הל' סנהדרין כו, ו) פסק: "אף על פי שיש לו לדיין או לנשיא למחול על כבודו אינו יכול למחול על קללתו". הרדב"ז שם כתב: "משמע מהכא דנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, אף על גב דקי"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול [סנהדרין יט ע"ב]. ואפשר דאיירי בנשיא שאינו מזרע דוד מהזכרים אלא שמינוהו לנשיא מצד חכמתו, וצ"ע". לדברינו, הרמב"ם לא ביסס את מעמדם של ראשי הגלות והנשיא על ייחוסם לזרע דוד. להלן נרחיב בדברי ר"ת שביסס את הסברו על דברי הירושלמי הללו.

[7] כך נראה שגם הבין רבנו דוד, הובא בר"ן, סנהדרין כז ע"א.

שהרמב"ם התכוון לומר שסמכות ראשי הגלות יונקת מסמכותו של מלך ישראל. הרמב"ם (הל' סנהדרין ג, ח) פסק:

> כל סנהדרין, או מלך, או ראש גולה שהעמידו להן לישראל דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה וראוי להיות דיין, אף על פי שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה, שנאמר "לא תכירו פנים במשפט" (דברים א, יז).

הרמב"ם הזכיר שלושה בעלי תפקידים שיכולים להיות שותפים במינוי דיין: סנהדרין, מלך וראש הגולה. מלך בהקשר זה הוא מלך בארץ ישראל, זאת מפני שבין תפקידי המלך הוא לדאוג לקיום מערכת משפט בארץ ישראל. כך כתב הרמב"ם (הל' מלכים ד, י) בסוף הפרק בו הוא עסק בסמכויות המלך:

> ובכל יהיו מעשיו לשם שמים, ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה', שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות, שנאמר "ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו" (שמואל א ח, כ).

דברי הרמב"ם הללו מבוססים על דברי העם לשמואל הנביא בעת שדרשו ממנו לקיים את מצוות התורה ולמנות להם מלך. המצווה למנות מלך היא רק בארץ ישראל, ואחד התפקידים של המלך הוא להקים מערכת משפט בארץ ישראל.[8] ייתכן שבפועל ראשי הגלויות ינקו את כוחם וסמכותם השלטונית ממלכי פרס או משלטון נכרי אחר, אך היכולת שלהם להיות שותפים במינוי דיינים שידונו ע"פ התורה היא כשל מלך ישראל, שעליו להקים מערכת משפט בארץ ישראל.

נראה שלזה התכוון הראי"ה קוק (שו"ת משפט כהן סימן קמד, עמ' שלח) כשדן במעמדו של מנהיג שהוא איננו מלך:

> הסברא קימת, דלענין משפט המלוכה, שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים.

וסעד לדבר הוא לשון הרמב"ם בפ"ד דסנהדרין הי"ג: "ראשי גליות שבבבל במקום מלך הן עומדים ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום". וקל וחומר שנשיאים המוסכמים באומה, בזמן שהיא בארצה ובשלטונה, באיזו מדריגה שהיא, שהועמדו בשביל הנהגת האומה, לא רק בעיקר בשביל הרבצת התורה, כבני בניו של הלל דלא נקראו שבט כי אם מחוקק, כפי הנראה מסנהדרין ה' א', דאינם עומדים במקום מלך, כי אם כח בית דין יש להם, אבל אותם שהוסכמו בעמדתם לכתחילה בשביל האומה בהנהגתה הכללית, גם הארצית, כמלכי בית חשמונאי, וגם נשיאיהם, פשיטא דלא גריעי מראשי גליות שבבבל. ועל כן לא הוצרך קרא לרבות ראשי גליות, שהם דוקא מיהודה, ומבית דוד, כמבואר בתוס' שם ד"ה דהכא בשם הירושלמי, אלא להורות דאפילו בגלות **יש להם כח של עמידה במקום מלך ישראל**. אבל כשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי, ע"פ דעת הכלל ודעת בית דין, ודאי עומד הוא במקום מלך, לענין משפטי המלוכה, הנוגעים להנהגת הכלל.

---

[8] על יהושפט מלך יהודה מסופר שהוא אכן הקים מערכת משפט ע"פ התורה (דברי הימים ב, יט, ה-יא). במדרש (תנחומא פרשת שופטים, ב) נאמר על יהושפט המלך: "יהושפט כיון שהוחזק במלכות, לא נתעסק בעסקי מלכות, ולא בכבוד, אלא בעסקי הדין... שמינה עליהם את הדיינין היודעים ללכת בדרכי ה', ושמרו דרך ה'... ומה משה רבינו שלא נצטוה על הדיינין, אלא אמר לו יתרו 'ואתה תחזה מכל העם' (שמות יח, כא), הושיב סנהדרין לישראל, אנו שהרי נצטוינו בתורה 'שופטים ושוטרים תתן לך' על אחת כמה וכמה?".

"ראשי גליות שבבבל במקום מלך הן עומדים", כלומר לראשי הגלויות יש מעמד כמו של מלך ישראל. הם לא תחליף של מלך, אך יש להם אותו מעמד מבחינה שלטונית. ברור שלמלך ישראל בארצו יש מעמד כזה, כשהעם קיבלו על עצמם את הסמכות שלו, כמו למשל מלכי בית חשמונאי.

כאמור לעיל, רש"י ציין שמקור הסמכות של ראשי הגלות היא מכוח השלטון הלא יהודי, ואילו הרמב"ם כתב שסמכות ראשי גלות היא כשל מלך ישראל. על אף ההבדל המשמעותי ביניהם, נראה שכוונתם אחת. ראשי גלויות הם המסגרת השלטונית, והיא זו שמעניקה את הרשות או הרישיון לדון.

ב. ר"ת: ראש גולה מזכרים שביהודה ונשיא שבארץ ישראל מנקבות

ר"ת (תוספות שם ד"ה דהכא) הסביר אחרת מדוע מעמד ראש הגלות גבוה יותר ממעמד הנשיא בארץ ישראל:

> משמע דשבט עדיף. והא דאמר בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נא. ושם) אבל מבבל לארץ ישראל כיון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותייהו.
>
> ואומר רבינו תם דהני מילי במילתא דאיסור והיתר דבני ארץ ישראל חכימי טפי דאוירא דארץ ישראל מחכים כדאמר הכא דאיקרו "מחוקק" שמלמדין תורה ברבים.
>
> אבל לענין הפקעת ממון ליפטר דהפקר בית דין הפקר, עדיפי בני בבל דאיקרו "שבט" שרודין את העם במקל.
>
> והיינו טעמא משום דראש גולה מזכרים ונשיא שבא"י מנקבות כדאמר בירושלמי.

כוונת ר"ת לדברי הירושלמי (כלאים ט, ג; כתובות יב, ג) שהזכרנו לעיל:

> רבי הוה ענוון סגין, והוה אמר: כל מה דיימר לי בר נשא, אנא עביד, חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני, דשרון גרמון מנשיאותיה ומנוניה.[9] אין סליק רב הונא ריש גלותא להכא, אנא מותיב ליה לעיל מיניי. דהוא מן יהודה ואנא מבנימין, דהוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא.
>
> חד זמן אעל רבי חייא רובה לגביה אמר ליה הא רב הונא לבר נתכרכמו פניו של רבי. אמר ליה ארונו בא. אמר ליה פוק וחמי מאן בעי לך לבר. ונפק ולא אשכח בר נש וידע דהוא כעיס עלוי. עבד דלא עליל לגביה תלתין יומין.
>
> [תרגום: רבי היה ענו מאד והיה אומר, כל מה שיאמרו לי לעשות אעשה, חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני הלל שהעבירו עצמם מהנשיאות ומינו אותו. אבל אם רב הונא ראש הגולה יעלה לכאן, אושיב אותו מעלי. מפני שרב הונא משבט יהודה ואני משבט בנימין, ורב הונא מהזכרים ואני מהנקבות. פעם אחת נכנס ר' חייא הגדול אצל רבי ואמר לו: הנה רב הונא בחוץ! נתכרכמו פניו של רבי שהבטיח להושיב אותו מעליו. אמר לו ר' חייא: לא הוא בא, אלא ארונו בא. אמר לו רבי: צא החוצה וראה מי צריך אותך שם. יצא ולא מצא שם אדם וידע שרבי כעס עליו. עשה כך ולא נכנס אצלו שלושים יום].[10]

---

[9] כוונת הירושלמי למסופר (תוספתא פסחים ד, יג – יד; ירושלמי פסחים ו, א; פסחים סו ע"א), על זקני בתירה שלא ידעו האם קרבן פסח דוחה שבת או לא והלל לימד אותם שדוחה, כי כך המסורת שהוא קיבל משמעיה ואבטליון, ובעקבות כך הם ויתרו על הנשיאות ומינו את הלל נשיא במקומם. רש"י בסוגייתנו (ד"ה בני בניו) ציין לגמרא זו במסכת פסחים. ראה בהרחבה בסוגיה זו בספרי: "קרבן פסח כשי"ד בניסן חל בשבת", באר יהודה – פסחים, עמ' 229-244.

[10] בגמ' (מועד קטן טז ע"א) מסופר על רבי שנידה את ר' חייא למשך שלושים יום, מאחר שעבר בגלוי על תקנת הנשיא. שם הוא קרא לו "עייא". ייתכן שמערכת הקשרים המורכבת ביניהם, עד שרבי נאלץ לנדותו בשל דברים הקשורים למעמדו כנשיא, קשורה לכך שר' חייא עצמו היה מבית דוד (כתובות סב ע"ב; ירושלמי תענית ד, ב, ובעלי תמר שם). אמנם בגמ' (חגיגה ה ע"א) אמר ר' חייא לרבי: "תיב את הכא ולא תזלזל בנשיאותך"; בגמ' (סנהדרין לח ע"א) הרגיע ר' חייא את רבי, לאחר שבני ר' חייא אמרו שאין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות בישראל, הנשיא וראש הגלות. בגמ' (ראש השנה כה ע"א) מסופר שרבי שלח את ר' חייא לקדש את החודש בעין טב וביקש ממנו "ושלח לי סימנא – דוד מלך ישראל חי וקיים".

"דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין, דהוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא" – כוונת רבי לומר שראש הגלות עדיף ממנו מאחר שראש הגלות משבט יהודה, מצאצאי הזכרים של בית דוד, והוא הנשיא, משבט בנימין ומהנקבות של בית דוד.[11]

נראה שר"ת הבין כך את הירושלמי בעקבות המדרש (בראשית רבה לג, ג):

דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין, דהוא מן דכריא **דיהודה** ואנא מן נוקבתא.[12]

נקודת המחלוקת בין רש"י לבין ר"ת היא, מה מקור הסמכות השלטונית של ראש הגלות. שני נתונים בפנינו, והשאלה היא מה יותר דומיננטי מביניהם:

א. היות ראשי הגלות צאצאים מהזכרים של בית דוד, כפי שדורשת הגמ' מהפס' "לא יסור שבט מיהודה".

ב. מתן הרשות ממלכי הגויים לשלוט בפועל.

רש"י סבר שהייחוס של ראשי הגלות לזרע דוד, הוא שלטון בכוח, בפוטנציאל. מה שמעניק תוקף בגלות לאותם צאצאי מלכות דוד, היא הסמכות השלטונית שנותנים להם מלכי הגויים, והיא הסיבה לכך שיש לראש הגלות כוח שלטוני גם בארץ ישראל. ר"ת סבר שהנתון הקובע הוא ייחוסם של ראשי הגלות לזכרים מבית דוד. לשיטתו, הרשות שניתנה להם מאת הגויים להנהיג היא כנראה עניין טכני ולא מהותי. מה שקובע הוא הייחוס שלהם.[13]

ג. זכרים ונקבות – שעיר זכר תמים או שעירה נקבה תמימה

ראשי הגלות – במקורות אחרים מצינו שראש גלות הוא מיהודה. בירושלמי (יומא ז, א; סוטה ז, ו) דנה הגמ' בקריאת התורה ביום הכיפורים על ידי הכהן הגדול, ובהקהל על ידי המלך, ונאמר שם שבדרך כלל בני אדם הולכים למקום בו ספר התורה, אך בשני המועדים המיוחדים הללו מוליכים את ספר התורה שבעזרה לעזרת נשים, מאחר שהכהן הגדול והמלך הם אנשים גדולים חשובים, והתורה מתכבדת בהן כשמביאים אותה אליהם.[14] על כך שאלו בירושלמי, שגם בבבל מוליכים את ספר התורה אל ראשי הגלות, אף שלפעמים אינם גדולים וחשובים (על פי פני משה) בתורה ובמצוות? (על פי קרבן העדה). תשובת הירושלמי:

אמר ר' יוסי בי ר' בון: על ידי שזרעו של דוד משוקע שם, אינון עבדין לו כמנהג אבתהון.[15]

---

[11] כדברי ר"ת פירשו גם: הרא"ש, שו"ת הרא"ש כלל יח, יז, וכלל צט, א ובתוספות הרא"ש, תוספות שאנץ, רבינו יהונתן מלוניל, תלמיד הרמב"ן, סנהדרין כאן; נימוקי יוסף (סנהדרין א ע"ב מדפי הרי"ף), הרמב"ן, ספר הויכוח עמ' שה (הוצאת מוסד הרב קוק), ועוד ראשונים נוספים. עוד על מעמדו של ראש הגולה – מר עוקבא, לעומת דייני ארץ ישראל שישבו בטבריה, ראה סנהדרין לא ע"ב ובתוד"ה אי ציית, בשמו של ר"ת. על עומק העניין ראה: ר' צדוק הכהן מלובלין, ליקוטי מאמרים, עמ' ס, ב.

[12] ייחוסו של רבי לבית דוד נזכר גם במדרש (בראשית רבה צט, ח) ובירושלמי (תענית ב, ד): "אמר רבי לוי: מגלת יוחסים מצאו בירושלם וכתיב בה: הלל מדוד". עוד נזכר שבשל כך היה רבי מהפך בזכויות של דוד המלך (שבת נו ע"א). שם האישה מבית דוד ממנה ייחוסו: "רבי אתי משפטיה בן אביטל" (שמואל ב, ג, ב-ד) (כתובות סב ע"ב). כך פירט רבי אברהם ב"ר שמואל זכות (זקוטו), ספר יוחסין, מאמר ראשון: "רבי הוא שביעי להלל מזרע המלוכה, מצד אמו של הלל, משפטיה בן אביטל אשת דוד המלך". בעניין זה הרחיב החיד"א, ברכי יוסף, חושן משפט סי' א, ס"ק י.

[13] דברים ברוח זו כתב הרב שלמה פישר, בית ישי סי' קד. ראה עוד: הרב דוד יצחק מן, באר מרים, הל' מלכים א, ג, עמ' יא-יב.

[14] הרחבה בעניין זה בספרי: "ספר התורה שקראו בו בהקהל וביום הכיפורים", באר יהודה – בבא בתרא, עמ' 296-304.

[15] בגמרא (סוכה כו ע"א) מסופר שכשרב חסדא ורבה בר רב הונא עלו לשבת הרגל לראש הגלות, הם ישנו על שפת הנהר והיו אומרים שהם פטורים מסוכה כי הם שלוחי מצווה. רש"י (ד"ה שלוחי) הסביר שהמצוות הן לשמוע הדרשה ולהקביל פני ריש גלותא. הראי"ה קוק (הסכמות הראיה, עמ' 119-120; מועדי הראיה עמ' קט) הסביר שהם קיימו שתי מצוות. לשמוע הדרשה זה מצד כבוד התורה, וגם "כבוד הכלל התלוי בכבוד הנשיאות [של ראש הגלות] שהוא מצוה, חוץ מצד התלמוד תורה שיש בה".

מכאן שהיו ראשי גלות שיוחסו לשבט יהודה.

נשיאים – דרשת הפסוק היא: " 'לא יסור שבט מיהודה' – אלו ראשי גלויות בבבל, 'ומחוקק מבין רגליו' – אלו בני בניו של הלל". הנשיאים שמשושלת הלל בלבד היו מבית דוד, אך הנשיאים האחרים לא. כך כתב ר' אברהם, בנו של הרמב"ם (שו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם, סי' ד):

> ראש הישיבה סמוך בארץ ישראל, נשיא קרינן ליה, בין שהיה מזרע דוד בין שאינו מזרע דוד, כמו ר' אלעזר בן עזריה – נשיא,[16] והוא כהן.[17]

להלן ייחוסם של נשיאים אחרים: בני בתירא – אם נניח שר' יהודה בן בתירא הוא מצאצאיהם, הוא העיד על עצמו שהוא משבט אפרים (סנהדרין צב ע"ב). גם הנשיאים שהיו לפניו בתקופת הזוגות (נשיא ואב בית דין) לא היו משבט יהודה. במשנה (חגיגה ב, ב; אבות א, ד-טו) מופיעה רשימת הנשיאים: יוסי בן יועזר, יהושע בן פרחיה, יהודה בן טבאי, שמעיה והלל. על יוסי בן יועזר נאמר (משנה חגיגה ב, ז) שהיה כהן – "חסיד שבכהונה"; על יהושע בן פרחיה נאמר (ילקוט שמעוני, במדבר, רמז תשסא) ששרף פרה אדומה בבגדי כהן גדול. שריפת הפרה היא על ידי כהן (במדבר יט, ח); על שמעיה מסופר שהיה צאצאי גרים, מבני בניו של סנחריב (גיטין נז ע"ב; יומא עא ע"ב). על רבן יוחנן בן זכאי שהיה נשיא לאחר החורבן, בתקופת שושלת הלל הזקן[18] מסופר שהיה כהן.[19] מכל המקורות הללו עולה שהנשיאים הללו לא היו משבט יהודה ולא מיוחסים לבית דוד. אם כן, מה מקור הסמכות שלהם? ובאופן כללי, מדוע היות ראשי הגלות מצאצאי הזכרים של בית דוד, מקנה להם סמכות שלטונית? ומדוע היות הנשיאים מבני בניו של הלל שהיו מצאצאי הנקבות של בית דוד, שררתם רק בתורה?

נראה להציע פירוש אחר בהבנת הירושלמי (כלאים ט, ג; כתובות יב, ג) אותו ציין ר"ת.[20] זאת בהתבסס על הבבלי (הוריות יא ע"ב) [מתורגם] במקום אחר:

> שאל רבי את רבי חייא: כגון אני, מהו בשעיר? אמר לו: הרי צרתך בבבל.
>
> שאלו: מלכי ישראל ומלכי בית דוד, אלו מביאים לעצמם ואלו מביאים לעצמם!
>
> אמר לו: שם הם לא כופים זה את זה, כאן אנו כפופים להם.
>
> רב ספרא שנה כך: שאל רבי את ר' חייא: כגון אני, מהו בשעיר?
>
> אמר לו: שם שבט, וכאן מחוקק, ושנינו: "לא יסור שבט מיהודה" – זה ראש הגולה שבבבל, שרודה את ישראל במקל, "ומחוקק מבין רגליו" – אלו בני בניו של הלל, שמלמדים תורה לישראל ברבים.

נסביר את שאלתו של רבי. ביחס לקרבן חטאת של נשיא נאמר בתורה (ויקרא ד, כב-כג):

> אשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצות ה' אלוקיו אשר לא תעשינה בשגגה ואשם... והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים.

בנוגע לקרבן חטאת שמקריב הדיוט, נאמר (שם כז-כח):

---

[16] התוספות (סנהדרין יא ע"ב ד"ה בתר) התייחסו לר' אלעזר בן עזריה כנשיא. הרב ראובן מרגליות (מרגליות הים, סנהדרין שם אות יד), כתב שלא מצא בחז"ל בשום מקום שר' אלעזר בן עזריה נקרא נשיא, וכן לא נקרא "רבן", אלא נזכר שהושיבוהו בישיבה (משנה זבחים א, ג; ידים ד, ב) כריש מתיבתא (ברכות כח ע"א).

[17] ר' אלעזר בן עזריה היה עשירי לעזרא כהן הראש (ברכות כז ע"ב; מנחות נג ע"א), ואף מראהו היה דומה לעזרא (ירושלמי, יבמות א, ו).

[18] על נשיאותו של ריב"ז ראה: ראש השנה לא ע"ב רש"י ד"ה ומיבנה; שבת נד ע"ב תוד"ה הוה; ביצה כג ע"א תוד"ה תליסר. בגמ' גיטין נו ע"ב מסופר שריב"ז בקש את שושלת רבן גמליאל כדי "שלא תכלה שולטנות בית דוד" (ע"פ רש"י שם). ראה עוד: הרב יחיאל יעקב וינברג, שו"ת שרידי אש, ד, עמ' קמד-קמה; רפי יעקובי, "ריב"ז – הכהן ששימש כנשיא", תהילות שפר, עמ' 102-103.

[19] על היות ריב"ז כהן: שבת לד ע"א רש"י ד"ה תורמסי תרומה, כתב שריב"ז היה כהן, אך במנחות כא ע"ב תוספות ד"ה שהכהנים, כתבו שריב"ז לא היה כהן.

[20] את הבסיס להצעה זו הציע ר' נתן בר הי"ו, בעת שנלמדה סוגיית הגמרא בסנהדרין ה ע"א, בישיבת ההסדר בנוה דקלים בגוש קטיף ת"ו.

ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ, בעשתה אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה ואשם...
והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה.

נשיא שחטא בשגגה מביא קרבן שעיר זכר תמים, והדיוט שחטא בשגגה מביא קרבן שעירה תמימה נקבה. במשנה (הוריות י ע"א) נאמר, שהנשיא האמור בפסוק הוא המלך, מאחר שהוא ראש השררה בעם ישראל ומעליו יש רק את ה' אלוקיו. רש"י (שם ט ע"א ד"ה נשיא) הסביר: "שאין על גביו שום אדון אלא ה', דהיינו מלך". הגמ' (הוריות יא ע"א-ע"ב) דנה האם גם נשיא שבט מביא לחטאת שעיר זכר, ותשובתה ששעיר מביא רק מי שאין על גביו אלא ה' אלוקיו. ומכאן שאין הכרח שהמילה "נשיא" בפסוק עוסקת דווקא במלך, אלא בכל מי שהוא בעל שררה גבוהה, נישא ומורם מעם, שאין על גביו אלא ה' אלוקיו. אצל הדיוט לא נאמר הביטוי "אלוקיו", ולכן מי שאין על גביו אלא ה' אלוקיו, מביא שעירה נקבה כהדיוט, גם אם יש לו מעמד בכיר ושררה מסוימת. בעקבות כך שאל רבי את שאלתו, מה היה מעמדו בהקשר זה, לו בית המקדש היה קיים.[21] כאן בארץ ישראל הוא עמד בראש ההנהגה, אך הוא היה כפוף לראש הגלות שבבבל, ואם כן מה דינו? תשובתו של ר' חייא לרבי היא, שמאחר שבני ארץ ישראל כפופים לראש גלותא מבחינה שלטונית,[22] אזי לו היה בית המקדש קיים, היה על רבי להקריב שעירה כהדיוט, על אף מעמדו התורני.[23] יושם לב שגם בירושלמי (כלאים וכתובות שם) שהביא ר"ת, הדיון הוא בין רבי לבין ר' חייא.

האם ראש הגלות מביא שעיר, לו היה בא לארץ ישראל? מדברי ר' חייא עולה בבירור שראש הגלות אכן מביא שעיר, מאחר והוא ראש השררה השלטונית בעם ישראל, ואין על גביו אלא ה' אלוקיו.[24] ואם הנשיא לא היה כפוף לראש הגלות היה הוא זה שמקריב שעיר.[25]

על פי דברינו נראה להסביר שהדרשה בירושלמי (כלאים ט, ג; כתובות יב, ג) לא באה ללמד על ייחוסו של הנשיא ושל ראש הגלות לצאצאי הזכרים או לצאצאי הנקבות של בית דוד, אלא באה ללמד על מין קרבן החטאת אותו היו מקריבים הנשיא וראש הגלות בזמן שבית המקדש היה קיים – חטאת זכר או חטאת נקבה. ראש הגלות היה מקריב משעירים זכרים, כי הוא בדרגה הגבוהה ביותר כמו מלך

---

[21] בפסוק נאמר: "ונשיא בעמך לא תאר" (שמות כב, כז). הרמב"ן (שם) כתב "ולא נתבאר אם יכנס בכלל הנשיא ראש סנהדרי גדולה שנקרא נשיא". הרמב"ן ציין לדברי הרמב"ם שכתב שאכן הכוונה למלך ולראש הסנהדרין (רמב"ם, ספר המצוות לא תעשה שטז; הל' סנהדרין כו, א). הרמב"ן תמך בדברי הרמב"ם, והוכיח כדבריו מדברי הגמרא בה אנו עוסקים: "וכן נראה לי, ממה ששאל ר' יהודה הנשיא על עצמו: כגון אני מה אני בשעיר? (הוריות יא ע"ב). ואם כן יאמר לא תאור כל נשיא בעם שהוא ראש שררה על כל ישראל, בין שתהיה השררה ההיא בממשלת מלכות, בין שתהיה ממשלת תורה, כי נשיא הסנהדרין הוא במעלה העליונה בשררת התורה". הרמב"ן (כתבי הרמב"ן, א, עמ' שה) כתב שמעמדם של הנשיאים וראשי הגלויות התבסס על ייחוסם במשך פרק זמן מסוים בתקופת התלמוד, אך אחר כך: "לא היה לשבט יהודה שום ממשלה, לא ראש גלות ולא נשיא". הרב יצחק זאב סולובייצ'יק, חידושי הגרי"ז על התורה, סי' קו כתב שאכן נשיא זהו שם תואר לראש הסנהדרין או למלך וכדברי הרמב"ם (שם) "אבל לענין קרבן נשיא הוא דוקא המלך, עי' ברמב"ם פט"ו מהלכות שגגות ה"ו. והטעם דשם בעי שלא יהא עליו רשות מאדם מישראל. מה שאין כן הכא כל שהוא נשיא בעמך חייב על קללתו".

[22] כפיפות ראש הגלות עצמו לשלטון הגויים איננה פוגעת בקריטריון של "אין על גביו אלא ה' אלוקיו". כך עולה מדברי ר' חייא שלא התייחס לעניין זה כלל, וכך משמע גם מהרמב"ם (הל' שגגות טו, ו): "מלך שאין עליו רשות אדם מישראל". הדגש הוא "אדם מישראל". כך כתב המאירי (בית הבחירה, הוריות יא ע"א): "וכן יראה שאפילו היה כפוף בין האומות, לא נפקע מקרבנו". ראה בדברי הרב אליהו דוד רבינוביץ' תאומים, האדר"ת, "בין מלך לכהן גדול", מעלין בקדש, יח (תשס"ט), עמ' 161-162, שכתב שזה אולי גזירת הכתוב שלא יהיה על גביו מישראל דווקא, שאם לא כן, "מה נפקא מינה בין מלך ישראל למלכי אומות העולם, הא על כל פנים יש על גביו".

[23] בהרחבה בעניין זה בשיעור כב: המלך לא דן ולא דנין אותו.

[24] כך הבין מסוגיה זו הרב שמואל בורשטיין (שו"ת אבני נזר, יו"ד סי' שיב אות כז בהגה), ואביו, הרב אברהם בורשטיין (שו"ת אבני נזר שם סי' שיג אות יא). כך כתבו גם: הרב דוד יצחק מן (באר מרים, רמב"ם הל' מלכים א, ג, עמ' יא); הרב משה רוזמרין (דבר משה – סנהדרין, מילואים לאות קצ); הרב עזריאל חזקיהו וואלק (שערי טוהר, ח, עמ' רכד-רכה).

[25] כך כתב החיד"א (שער יוסף, הוריות שם). ראה גם: הרב משה סופר (שו"ת חתם סופר, או"ח סי' יב, ד"ה והיינו); הרב חיים מבריסק (חידושי הגר"ח [סטנסיל] עמ' קעד); הרב ישכר תמר (עלי תמר, ירושלמי סנהדרין א, ג, בסוף).

ישראל, ואילו הנשיא בארץ ישראל מקריב שעירה נקבה כמו אדם פשוט שחטא. ראש גלות מקריב "מן דכריא" ונשיא מקריב "מן נוקבתא".

סוג קרבן החטאת אותו יקריב מנהיג – זכר או נקבה, נזכר בירושלמי בנוגע למעמדו של דוד המלך באותם שישה חודשים בהם הוא ברח מפני אבשלום בנו (שמואל ב, טו-טז). גם שם מין הקרבן זכר או נקבה, מלמד על מעמדו השלטוני. כך נאמר בירושלמי (ראש השנה א, א; הוריות ג, ב): "רב חונא אמר: כל אותן ששה חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום בנו, בשעירה היה מתכפר כהדיוט". משמעות דבריו של רב הונא היא שבאותם שישה חודשים, אבשלום הוא זה שיקריב קרבן שעיר זכר, כי הוא עומד בראש המנהיגות של עם ישראל.

ייתכן שלהסבר זה התכוון גם רבנו תם בתוספות. כאמור לעיל, ר"ת הסביר שלעניין הוראת התורה בענייני איסור והיתר, עמדת הנשיא שבארץ ישראל גוברת על דברי ריש גלותא:

> דבני ארץ ישראל חכימי טפי דאוירא דארץ ישראל מחכים כדאמר הכא דאיקרו "מחוקק" שמלמדין תורה ברבים. אבל לענין הפקעת ממון ליפטר דהפקר בית דין הפקר, עדיפי בני בבל דאיקרו "שבט" שרודין את העם במקל. והיינו טעמא משום דראש גולה מזכרים ונשיא שבא"י מנקבות כדאמר בירושלמי.

דברים דומים מאוד נאמרו בשם ר"ת גם בתוספות אחר (חולין יח ע"ב ד"ה דהכא):

> ואומר ר"ת דלענין איסור והיתר בני ארץ ישראל עדיפי דחכימי טפי, אבל לענין הפקעת ממון ראש הגולה עדיף, כדאמרינן התם דהכא "שבט" והתם "מחוקק", ואמרינן נמי "לא יסור שבט מיהודה" אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם במקל, "ומחוקק מבין רגליו" אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים, ואמרינן בפרק ב' דהוריות (דף יא:) נשיא שבא"י אין מביא שעיר, משום דאיכא בבבל ראש גולה, ועשיר ממנו.

הביטוי "עשיר ממנו" שבתוספות לכאורה לא מובן, מאחר שעושר כלכלי לא משמש נימוק למעלה שלטונית.[26] מה גם שרבי, שבנוגע אליו נאמרה התשובה ההיא, היה ידוע כעשיר מאוד, אף יותר מהמלך: "דרבי הוה עתיר משבור מלכא" (שבת קיג ע"ב). נראה שיש לפרש את זאת לא כעושר במובן הכלכלי, אלא כדברי הריטב"א בחולין שם: "דאיכא בבבל ראש גולה **וחשוב** ממנו". זאת ועוד. יש מקום להציע חילופי אותיות בתוספות בחולין, ובמקום "ועשיר ממנו", לגרוס "ושעיר ממנו", ומובנו שהשעיר בא ממנו – מראש הגלות, ולא מהנשיא, שכדברי התוספות לפני כן, הנשיא איננו מביא שעיר.

לפי הסבר זה, מה שגורם להבדל בין ראש הגלות לבין הנשיא הוא מי עומד בראש מבחינה שלטונית ולא מבחינת הייחוס המשפחתי, כשמין קרבן החטאת הוא אבן הבוחן על מנת לבדוק למי מעמד גדול יותר.

---

[26] בגמרא (ברכות כז ע"ב) נאמר שכשהציעו את רבי אלעזר בן עזריה שיעמוד במקומו של רבן גמליאל, הנימוקים היו: "דהוא חכם, והוא עשיר, והוא עשירי לעזרא". הגמרא הסבירה שאם צריך ללכת ולהשתדל בפני הקיסר, העשיר מתאים ללכת ולעמוד בפניו. עשיר במובן של חשיבות. אמנם ר' אלעזר בן עזריה היה עשיר גם ברכוש, כאמור בגמרא (שבת נד ע"ב; ביצה כג ע"א) שר' אלעזר בן עזריה היה מפריש שנים עשר אלף עגלים מעדרו בכל שנה. בגמרא (יבמות פו ע"ב) מסופר שר' אלעזר בן עזריה היה נוטל מעשר ראשון מגינה וכשיטתו שמעשר ראשון ניתן לכהנים גם כן, ור' עקיבא העביר את פתח הגינה לכיוון בית הקברות כדי שר' אלעזר בן עזריה הכהן לא יוכל להיכנס לגינה ליטול את המעשר, מאחר שר' עקיבא סבר שמעשר ראשון ניתן רק ללוי. על כך הגיב ר' אלעזר בן עזריה: "עקיבא בתרמילו – ואנא, חיי". המאירי (שם) פירש "אפילו הוא חוזר לתרמילו שהיה רועה עם כלבא שבוע, אנא חיי בלא מעשר". הרב אשתורי הפרחי (כפתור ופרח, פרק כה) כתב שר' אלעזר בן עזריה התרעם על רבי עקיבא "לכבוד המתנות ומעלתם אבל לא מפני שהיה צריך להם", מפני שכאמור הוא היה עשיר מאד. עוד נאמר: "הרואה... ר' אלעזר בן עזריה [בחלום] – יצפה לעשירות" (ברכות נז ע"ב); "משמת ר' לעזר בן עזריה בטלה עטרת חכמים, שעטרת חכמים – עשרם" (תוספתא סוטה טו, ג). אך כאמור, עושר ממוני הוא לא תנאי מחייב למועמדות לנשיאות.

סיכום

א. ראש הגלות – נחשב כסמכות העליונה בעם היהודי מתוקף הרשות שקיבל ממלכי פרס ובבל לשלוט, ו\או מתוקף היותו מהזכרים של בית דוד. אפשרות נוספת היא שמשמעות היותו במעמד שלטוני כמלך ישראל, מלמדת על מין הקרבן אותו יביא ראש הגלות אם יחטא בשגגה. הוא יביא שעיר זכר תמים.

ב. נשיא הסנהדרין – על שושלת הלל נאמר שהם היו מהנקבות של בית דוד. אך לא כל הנשיאים היו מבית דוד. אפשרות נוספת היא שייחוס לנקבות מבית דוד מסביר מהו מין הקרבן אותו יביא הנשיא אם יחטא – שעירה נקבה, כאדם פשוט.